

DOI <https://doi.org/10.33766/2524-0323.86.146-156>
УДК 343.137.5

В. В. Романюк,
кандидат юридичних наук
старший викладач кафедри кримінального процесу
та організації досудового слідства
Харківського національного
університету внутрішніх справ,
(м. Харків, Україна)
e-mail: Witalimon@gmail.com
 <https://orcid.org/0000-0001-6077-4591>

ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ АСПЕКТ ВИВЧЕННЯ ОСОБИ НЕПОВНОЛІТНЬОГО У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ ЩОДО НЕПОВНОЛІТНІХ

У статті здійснено дослідження щодо захисту прав, свобод і законних інтересів особи, особливої категорію яких становлять неповнолітні, які вчинили кримінальне правопорушення або суспільно небезпечне діяння, передбачене законом України про кримінальну відповідальність. Встановлено, що така діяльність є пріоритетним завданням кримінального провадження. Зазначене

зумовлено особливою турботою та захистом цих осіб з боку світової спільноти, що вимагає постійного вдосконалення національного законодавства та приведення його у відповідність до міжнародних правових стандартів, а також розроблення рекомендацій щодо удосконалення кримінального процесуального законодавства для створення умов якнайкращого забезпечення інтересів дитини в кримінальному судочинстві.

Ключові слова: неповнолітній, кримінальне правопорушення, кримінальне провадження; обставини, що підлягають встановленню у кримінальному провадженні; доказування, примусові заходи медичного характеру, примусові заходи виховного характеру.

Постановка проблеми. Чинне кримінальне процесуальне законодавство України (ст. 484), враховуючи такі загальноприйняті міжнародні правові норми як Мінімальні стандартні правила ООН, які стосуються провадження правосуддя щодо неповнолітніх («Пекінські правила»), прийняті Резолюцією Генеральної Асамблеї ООН № 40/33 від 10.12.1985 р. та Конвенцію про права дитини неповнолітніх 1990 р., виходить із необхідності максимального захисту прав та інтересів неповнолітніх. Питання забезпечення прав та законних інтересів дитини, у тому числі і в сфері кримінального судочинства, завжди знаходилися в центрі уваги науковців та практиків. Але, незважаючи на це, низка моментів теоретичного та практичного характеру, що стосуються вказаних питань, залишається не до кінця вирішеною. У той же час кримінальне провадження щодо неповнолітніх, які вчинили кримінальні правопорушення або суспільно небезпечні діяння, маючи власну специфіку, є особливим видом провадження в кримінальному судочинстві України, яке передбачене окремим розділом шостим та главою тридцять восьмою КПК України. Дотримання міжнародних стандартів захисту прав неповнолітніх є необхідною складовою для визнання правової системи України такою, що відповідає міжнародним стандартам у сфері захисту прав, свобод та законних інтересів людини.

Стан злочинності неповнолітніх і система протидії їй виступають найважливішими індикаторами розвитку суспільства і характеризуються деякими особливостями. За даними Єдиного звіту Генеральної прокуратури України про осіб, які вчинили кримінальні правопорушення, у 2017 році виявлено 4510 неповнолітніх осіб, які вчинили кримінальні правопорушення, у 2018 році таких осіб виявлено у кількості 3980, а за п'ять місяців 2019 року виявлено 1129 неповнолітніх [2]. Тобто, з одного боку, рівень дитячої злочинності залишається відносно стабільним, але з іншого боку характер і серйозність загроз від залученості зазначеної вікової групи в злочинну діяльність вимагають постійного вдосконалення наявних засобів і пошуку нових методів протидії цьому негативному явищу.

Особливий предмет доказування у цій категорії проваджень є одним з додаткових гарантій захисту прав та охоронюваних законом інтересів неповнолітніх. Серед визначених у ст. 485 КПК України обставин, що підлягають встановленню у кримінальному провадженні щодо неповнолітніх, крім обставин, передбачених статтею 91 КПК України,

окреме місце посідають повні і всебічні відомості про особу неповнолітнього: його вік (число, місяць, рік народження), стан здоров'я та рівень розвитку, інші соціально-психологічні риси особи, які необхідно враховувати при індивідуалізації відповідальності чи обранні заходу виховного характеру. За наявності даних про розумову відсталість неповнолітнього, не пов'язану з психічною хворобою, повинно бути також з'ясовано, чи міг він повністю усвідомлювати значення своїх дій і в якій мірі міг керувати ними. Саме аналіз відомостей про особу неповнолітнього, встановлених під час досудового розслідування в майбутньому забезпечить виконання судом передбаченої п. 3 ч. 1 ст. 65 КК України законодавчої вимоги щодо всебічного з'ясування обставин, які характеризують особу винного та щодо призначення покарання, необхідного і достатнього для виправлення особи і запобігання новим злочинам (ч. 2 ст. 65 КК України). До викладеного необхідно додати, що з'ясування відомостей про особу неповнолітнього сприяє ухваленню судом законного і справедливого рішення, що, у свою чергу, допоможе ефективному виконанню завдань кримінального провадження.

Указане спонукає до проведення наукових досліджень з проблемних питань та пошуків способів удосконалення кримінального провадження щодо неповнолітніх, а також напрацювання відповідних методик.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз останніх публікацій і досліджень учених в галузі кримінального процесу з питань з'ясування відомостей про особу неповнолітнього як елемент предмету доказування у кримінальних провадженнях щодо неповнолітніх, свідчить про їх деяке скорочення останніми роками. Зазначимо, що злочинність неповнолітніх за всіх часів є дуже актуальною проблемою суспільства. Не є тут винятком і сучасне українське суспільство, адже мова йде про ту його частину, яку воно має підтримувати та всіляко забезпечувати її фізичне, психічне та моральне здоров'я, виховання, підготовку до виконання своєї суспільної ролі за природним законом зміни поколінь. Указані питання досліджували такі вчені, як: О. І. Вінгловська, Є. М. Гідулянова, А. Є. Голубов, С. М. Зеленський, Л. Л. Каневський, М. О. Карпенко, У. С. Ковна, Г. К. Кожевніков, І. М. Коз'яков, Н. М. Крестовська, Е. Б. Мельникова, Г. М. Мінковський, Г. М. Омеляненко, О. М. Павлик, В. А. Рибальська, В. В. Шимановський, Н. В. Шость, О. В. Ярош та інші.

Формування цілей. Метою статті є розкриття змісту такого елементу предмета доказування в кримінальних провадженнях щодо неповнолітніх як з'ясування відомостей про особу неповнолітнього задля сприяння ухваленню судом законного й справедливого рішення, що, у свою чергу, допоможе ефективному виконанню завдань кримінального провадження.

Виклад основного матеріалу. Досягнення мети та завдань кримінального провадження щодо неповнолітніх неможливі без з'ясування фактів та обставин, які підлягають встановленню в будь-якому кримінальному провадженні. Це стосується питання доказування як одного з центральних та найбільш значущих елементів кримінальної процесуальної діяльності, що є серцевиною цієї діяльності. Майже півтора століття тому вчений

В. Д. Спасович, підкреслюючи значення теорії доказів, зазначав, що вона становить центральний вузол усієї системи судочинства, душу всього кримінального процесу, начало, що рухає, створює статтю процесу найбільш суттєву, що обумовлює і будову суду, і всі головні форми судочинства [14, с. 4]. Як відомо, зміст кримінального процесуального доказування розкривається через його елементи, до яких відносять збирання (закріплення) доказів, їх перевірку, оцінку, та, як підсумок, прийняття процесуальних рішень.

Оскільки кожне кримінальне правопорушення характеризується певними особливостями, загальний предмет доказування (ст. 91 КПК України) у кримінальному провадженні щодо неповнолітніх та осіб, які вчинили суспільно небезпечне діяння, передбачене законом України про кримінальну відповідальність, може розширюватися, а точніше – деталізуватися й уточнюватися. До числа особливостей доказування в кримінальному провадженні щодо неповнолітніх слід віднести два основних аспекти: предмет доказування (його зміст, значення, повнота) та дотримання особливих вимог щодо збирання та фіксування доказів (особливості участі неповнолітніх у слідчих діях, участь додаткових суб'єктів тощо).

Така позиція знаходить підтримку й серед інших науковців. Так В. В. Назаров виокремлює низку особливостей кримінального провадження щодо неповнолітніх, до яких відносить таке: 1) особливості обставин, що підлягають встановленню; 2) особливе процесуальне становище його учасників; 3) особливості застосування запобіжних заходів; 4) особливості проведення деяких слідчих (розшукових) дій; 5) особливості підсумкового документа, який складає слідчий чи прокурор по завершенні досудового розслідування. Окремою особливістю може бути обставина, що вказує на наявність у неповнолітнього ознак психічного захворювання [8, с. 451].

Враховуючи, що процедури ювенальної кримінальної юстиції передбачають залучення до участі в кримінальному провадженні щодо неповнолітніх широкого кола осіб (законний представник, захисник, психолог, педагог, лікар, орган пробації, служба у справах дітей, спеціальні установи та заклади, що здійснюють соціальний захист дітей і профілактику правопорушень та ін.), а також максимальну індивідуалізацію судочинства, предмет доказування повинен бути зорієнтований на більш детальне дослідження обставин, що характеризують особу неповнолітнього. Матеріали кримінального провадження мають містити такі відомості про особу, що дозволять зрозуміти, чому в діях неповнолітнього виникли ознаки протиправності та що сформувало умисел і підштовхнуло його на вчинення кримінального правопорушення.

Результат вивчення понад 80 кримінальних проваджень щодо неповнолітніх, досудове слідство у яких здійснювалось слідчими Національної поліції у 2018-2019 рр. дозволяє зробити висновок щодо недостатності уваги органів досудового слідства на з'ясування можливості в неповнолітнього повністю усвідомлювати значення своїх дій та можливості керувати ними в конкретній ситуації. Такі відомості на вимогу ст. 486 КПК України можуть бути отримані шляхом проведення комплексної психолого-психіатричної або психологічної експертизи. Беззаперечно, що комплексна психолого-

психіатрична експертиза має важливе доказове значення в кримінальних провадженнях щодо неповнолітніх. Це зумовлено тим, що тільки професійні психологи та психіатри досконало володіють спеціальними знаннями, за допомогою яких можна виявити в особи психічний розлад та його вплив на пізнавальну та емоційно-вольову сферу її психіки під час вчинення нею кримінального правопорушення й надати професійний висновок щодо зазначених питань [7, с. 261-265].

Проте в переважній більшості слідчі обмежуються приєднанням до матеріалів кримінального провадження щодо неповнолітніх копії свідчення про народження, характеристики з місця навчання та довідки про перебування на обліку в психіатра. Комплексна психолого-психіатрична експертиза призначається останніми тільки за наявності точних медичних даних, що свідчать про наявність психічних розладів у підозрюваного. Але психопатичні розлади проявляються саме в підлітковому віці, що пояснюється перехідним віком, педагогічною занедбаністю, а зовсім не проблемами психічного здоров'я підлітка й тому не обстежують неповнолітнього [12, с. 86].

У той же час, за даними галузевої статистичної звітності, доля комплексних судово-психіатричних експертиз складає 12-13 %, а серед судово-психіатричних експертиз неповнолітніх їх питома вага є втричі більшою [4, с. 79]. Разом зі тим серед експертів, які є носіями необхідних спеціальних знань у галузі дитячої та юнацької психіатрії та психології, виникає питання, чи є така кількість психолого-психіатричних експертиз дійсно необхідною і чи завжди призначення комплексної психолого-психіатричної або психологічної експертизи обумовлюється реальною необхідністю встановлення юридично значимих обставин психіатричного та психологічного характеру. Свою позицію останні пояснюють тим, що в жодному рішенні про призначення експертизи їм не вдалося знайти аргументів на підтвердження необхідності спільного (сукупного) вирішення експертами питань психіатричного та психологічного характеру. Призначаючи таку експертизу, органи досудового слідства також ніколи не наводили мотивів економії часу та процесуальних термінів [5, с. 76].

Ми не поділяємо таку думку експертів та вважаємо, що питання призначення експертного дослідження повинно вирішуватися щоразу за наявності обставин, визначених КПК України. Проте, задля уникнення необґрунтовано призначених досліджень, зважаючи, що слідчий не володіє необхідними знаннями в галузі психіатрії та психології, останній потребує допомоги фахових спеціалістів на етапі підготовки матеріалів для призначення комплексної психолого-психіатричної експертизи.

Окремої уваги заслуговує здійснення кримінального провадження щодо неповнолітніх з ознаками психічних вад, складність якого полягає в розумінні його основного завдання, яке зводиться до вирішення першочерговості дій, а саме: спочатку «лікувати» (застосовувати примусові заходи медичного характеру), а потім «виховувати» дитину чи навіпаки (застосовувати примусові заходи виховного характеру). Чинний Кримінальний процесуальний кодекс

України, незважаючи на його гармонізацію з «європейським правом», не вирішує таку проблему.

Дитячий і підлітковий психіатр Лінда Шмідт у своїй доповіді на тему «Психічне здоров'я дітей: Мій погляд щодо США і щодо світу в цілому» торкнулася таких важливих питань, як рівень захворюваності на психічні розлади. Приміром, за офіційними даними, 20 % дітей та 10 % дорослих у світі страждають на психічні розлади. Щодо поширеності психічних розладів серед дітей та підлітків, то на молодь припадає 8,9 % випадків від загальної кількості осіб молодого віку у всьому світі [6, с. 5]. Л. М. Гриндей стверджує, що в Україні від 30 до 70 % облікованих поліцією школярів страждають на ту чи іншу форму психічної патології, неврози, психопатичні або інші аномалії особистості. У підлітковому віці та в перші роки дорослого життя відбувається багато різноманітних соціальних змін (депресія, «перехідний підлітковий вік»), наслідком яких, крім того, може бути розвиток психічних захворювань, що призводить до депресій, вживання алкоголю й наркотичних препаратів, а також учинення самогубств. На жаль, в Україні відсутня статистика щодо кількості дітей з психофізичними вадами здоров'я.

Здійснивши аналіз «дитячої злочинності», В. В. Голіна виявила певну закономірність і залежність між окремими видами психічних аномалій у підлітків та окремими видами вчинених ними злочинів. Так серед неповнолітніх, які страждають на психопатію або ж мають залишкові явища черепно-мозкової травми, органічні захворювання центральної нервової системи, більше тих, хто вчиняє вбивства, хуліганство, грабежі, розбої, звалтування. Олігофрени схильні до вчинення хуліганства і звалтування. Однак вони дуже рідко вчиняють крадіжки, бо це найбільш «інтелектуально» складний вид кримінального правопорушення. Особи, які страждають на епілепсію та шизофренію, в основному теж схильні до звалтування й хуліганства; наркомани – до вбивств, хуліганства; останні особливо винахідливі при вчиненні крадіжок. На думку фахівців-кримінологів, у 60 % неповнолітніх злочинців відзначені ті чи інші психічні аномалії [3, с. 97].

Нам імпонує твердження Ю. М. Антонян, який установив, ще один недолік призначення та оцінки результатів експертиз, який полягає в тому, що слідчого цікавить лише питання осудності підозрюваного, а наявність психічного захворювання – питання нібито другорядне, яке не має великого значення для застосування примусових заходів медичного характеру, однак і юристи, і психіатри, і психологи єдині в поглядах, що психічні аномалії, які не містять осудності, сприяють виникненню таких рис характеру, як дратівливість, агресивність, жорстокість, зниження волевих процесів, підвищення нав'язливості, що сприяють формуванню криміногенних поглядів, бажань, орієнтацій та потреб [1, с. 34]. Тож під час кримінального судочинства щодо неповнолітніх варто приділяти особливу увагу виявленню психічних розладів та встановлення їх впливу на поведінку неповнолітнього. У правозастосовній діяльності зустрічаються такі негативні тенденції, як пізнє виявлення психофізичних вад неповнолітніх, несвоєчасне призначення комплексної психолого-психіатричної і психологічної експертизи неповнолітнього підозрюваного чи обвинуваченого та ін. При цьому варто

зазначити, що порушення права на захист такої категорії осіб не є розповсюдженням явищем, через те що на виконання вимог ст. 52 КПК України, з моменту встановлення факту неповноліття або виникнення будь-яких сумнівів у тому, що особа є повнолітньою, участь захисника є обов'язковою.

Грамотне та своєчасне призначення експертизи в кримінальному провадженні щодо неповнолітніх з психічними вадами, а також повна та достовірна оцінка висновку експерта, є додатковими гарантіями, що забезпечують врахування вікових та індивідуальних психологічних особливостей такої категорії неповнолітніх правопорушників, що в кінцевому випадку сприятиме визначенню підстав для застосування примусових заходів медичного характеру.

У п. 7 Постанови Пленуму Верховного Суду України № 5 від 16.04.2004 р. «Про практику застосування судами України законодавства у справах про злочини неповнолітніх» вписано, що за наявності даних, які свідчать про розумову відсталість неповнолітнього, має бути призначена судова психолого-психіатрична або педагогічно-психолого-психіатрична експертиза для вирішення питання про наявність чи відсутність у неповнолітнього відставання у психічному розвитку, про ступінь такого відставання, встановлення стану його загального розвитку з метою з'ясувати питання про те, чи міг неповнолітній повністю усвідомлювати значення своїх дій і якою мірою міг керувати ними. Відповідна експертиза призначається за участю спеціалістів у галузі дитячої та юнацької психології (психолога, педагога) і психіатрії [9]. Аналогічний підхід ми спостерігаємо і в судовій практиці. Так згідно п. 18 постанови Пленуму Верховного Суду України № 2 від 15 травня 2006 р. «Про практику розгляду судами справ про застосування примусових заходів виховного характеру», судам рекомендовано призначати комплексну судову експертизу із залученням широкого кола осіб, які мають спеціальні знання, необхідні для більш глибокого, повного і всебічного дослідження обставин, які підлягають встановленню у кримінальному провадженні щодо неповнолітніх: «Якщо є підстави вважати, що неповнолітній за своїм інтелектуальним розвитком не досяг віку (14, 16 або 18 років), який відповідає даним свідоцтва про народження чи іншого документа, необхідно призначити комплексну психолого-психіатрично-педагогічну експертизу, за допомогою якої це можна підтвердити або спростувати. У разі підтвердження висновком експертизи наявності у неповнолітнього розумової чи психічної відсталості (не пов'язаної із психічним розладом) такого ступеня, за якого він за розвитком не відповідає віку, про який свідчать документи про народження, суд має поставити на розгляд питання щодо визнання неповнолітнього таким, що не досяг віку, з якого може наставати кримінальна відповідальність та можливе застосування примусових заходів виховного характеру» [10]. При цьому підставами для призначення комплексної психолого-психіатричної експертизи можуть бути як обставини, визначені у пунктах 1, 2 ч. 1 ст. 509 КПК України, так і наявна у слідчого інформація про малолітній вік, низький рівень інтелектуального розвитку, недостатнє володіння активною мовою, характерологічні особливості особи. Установлений за результатом проведеної

комплексної психолого-психіатричної експертизи психічний розлад у неповнолітнього, що не виключає осудності, може бути врахований судом при призначенні покарання як обставина, яка пом'якшує відповідальність і може служити підставою для призначення примусових заходів медичного характеру. Такі психічні вади неповнолітніх повинні враховуватися й при обранні заходів кримінального правового впливу. Наприклад, призначаючи умовне покарання, неповнолітнього, з урахуванням рекомендацій, що містяться у висновку комплексної психолого-психіатричної експертизи, доречно зобов'язати пройти курс психолого-педагогічної, психологічної корекції особистості. Застосовувати спеціальні психолого-педагогічні заходи варто і щодо неповнолітніх, які досягли віку кримінальної відповідальності, але внаслідок відставання в психічному розвитку, не пов'язаному з психічним розладом, не можуть повною мірою усвідомлювати фактичний характер і суспільну небезпеку своєї поведінки або керувати ним. Відповідно до кримінального законодавства до таких осіб примусові заходи медичного характеру не застосовуються через те, що відставання в психічному розвитку не носить хворобливого характеру. До них не можна застосувати і примусові заходи виховного впливу.

Враховуючи викладене, вважаємо, що зміст заходів кримінального правового характеру у вигляді направлення неповнолітнього до спеціальної навчально-виховної установи для дітей і підлітків закріпити у п. 5 ч. 2 ст. 105 КК України в наступному вигляді: «Направлення неповнолітнього до спеціальної навчально-виховної установи для дітей і підлітків полягає у накладенні на підлітка спеціального комплексного впливу, із застосуванням заходів виховного, реабілітаційного психологічного та медичного характеру, соціальної адаптації та інтеграції в суспільство в умовах спеціальної установи». Наша позиція опирається на європейський досвід застосування примусових заходів виховного впливу. Наприклад, у Франції, де вказане питання регулюється спеціальним законом про неповнолітніх – «Ордонансом про правопорушення неповнолітніх» від 2 лютого 1945 року – до переліку таких заходів, крім традиційних для законодавства України, включається поміщення в медичний або медико-виховний заклад. Також французьким національним законодавством передбачено обов'язкове «соціальне дослідження», у якому відображаються докладні відомості психологів, педагогів або психіатрів, а також інша інформація, що стосується умов життя та виховання дитини [11].

Висновок. По-перше, кримінальне провадження щодо застосування примусових заходів як виховного, так і медичного характеру слід розглядати як диференціацію процесуальної форми, що спрямована на ускладнення процедури досудового розслідування та судового провадження з метою створення системи додаткових гарантій прав і законних інтересів особи, яка внаслідок свого віку та психічних вад не може належним чином реалізувати свої права. По-друге, примусові заходи медичного характеру слід вважати комплексним кримінальним і кримінальним процесуальним інститутом, вивчення якого може бути ефективним на межі декількох наук, а саме кримінального права, кримінального процесу та судової експертології. По-третє, роботу з приведення вітчизняного кримінального процесуального

законодавства у відповідність передовим стандартам рівності перед законом і судом слід продовжувати.

Використані джерела:

1. Антонян Ю. М., Бородин С. В. Преступное поведение и психические аномалии. Москва: Спарк, 1998. 215 с.
2. Генеральна прокуратура України: офіційний веб-сайт. URL: <http://www.gp.gov.ua/ua/statinfo.html>.
3. Голіна В. В. Деякі особливості сучасної злочинності неповнолітніх та шляхи її подолання. *Проблеми законності*. 2003. Вип. 62. С. 95–104.
4. Ілейко В. Р., Каніщев А. В. Аналіз галузевої статистики щодо комплексних судово-психіатричних експертиз в Україні за період 2005–2009 років. *Архів психіатрії*. 2011. Т. 17, № 4. С. 78–83.
5. Каніщев А. В. Аналіз практики призначення комплексної судової психолого-психіатричної експертизи у відношенні неповнолітніх обвинувачених. *Архів психіатрії*. 2012. Т. 18, № 3. С. 74–78.
6. Лінда Шмідт. Психічне здоров'я дітей та підлітків. *NeuroNews: психоневрологія та нейропсихіатрія*. 2016. № 8 (82). С. 5–9.
7. Марчак В. Я. Обмежена осудність: психолого-правовий зміст: монографія. Чернівці: Чернівецький національний університет, 2010. 400 с.
8. Назаров В. В. Кримінальний процес України: навчальний посібник. Київ: ФОП О.С. Ліпкан, 2013. 488 с.
9. Про практику застосування судами України законодавства у справах про злочини неповнолітніх: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 16 квітня 2004 р. № 5. URL: zakon.rada.gov.ua/laws/show/va005700-04.
10. Про практику розгляду судами справ про застосування примусових заходів виховного характеру: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 15 травня 2006 р. № 2. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0002700-06>.
11. Савина Т. А. Принудительные меры воспитательного воздействия в законодательстве некоторых стран Евросоюза. *Вопросы ювенальной юстиции*. 2015. № 2 (56). С. 16–20.
12. Ситковская О. Д. Психология уголовной ответственности. Москва: изд-во НОРМА. 1998. 285 с.
13. Спасович В. Д. О теории судебно-уголовных доказательств в связи с судоустройством и судопроизводством: монография. Москва: ЛексЭст, 2001. 92 с.

References

1. Antonyan Yu. M., Borodin S. V. *Prestupnoe povedenie i psichicheskie anomalii* [Criminal behavior and mental abnormalities]. Moskva: Spark, 1998. 215 s.
2. Heneralna prokuratura Ukrainy: ofitsiyni veb-sait [The General Prosecutor's Office of Ukraine: an official website]. URL: <http://www.gp.gov.ua/ua/statinfo.html>.
3. Holina V. V. *Deiaki osoblyvosti suchasnoi zlochynnosti nepovnlitnikh ta shliakhy yii podolannia* [Some features of modern juvenile delinquency and ways to overcome it]. *Problemy zakonnosti*. 2003. Vyp. 62. S. 95–104.
4. Ileiko V. R., Kanishchev A. V. *Analiz haluzevoi statystyky shchodo kompleksnykh sudovo-psykhiatrychnykh ekspertyz v Ukraini za period 2005–2009 rokiu* [Analysis of sectoral statistics on complex forensic psychiatric examinations in Ukraine for the period of 2005–2009]. *Arkhiv psykhiiatrii*. 2011. T. 17, № 4. S. 78–83.

5. Kanishchev A. V. *Analiz praktyky pryznachennia kompleksnoi sudovoi psykhologo-psykhiatrychnoi ekspertyzy u vidnoshenni nepovnoletnikh obvynuvachenykh* [Analysis of the practice of appointing a comprehensive judicial psycho-psychiatric examination for minors accused]. *Arkhiv psykhiiatrii*. 2012. T. 18, № 3. S. 74–78.

6. Linda Schmidt. *Psykhichne zdorovia ditei ta pidlitkiv* [Mental health of children and adolescents]. *NeiroNews: psykhonevrolohiia ta neiropsykhiiatriia*. 2016. № 8 (82). S. 5-9.

7. Marchak V. Ya. *Obmezheni osudnist: psykhologo-pravovyi zmist: monografiia* [Limited sense of humor: psychological and legal content: monograph]. Chernivtsi: Chernivetskyi natsionalnyi universytet, 2010. 400 s.

8. Nazarov V. V. *Kryminalnyi protses Ukrainy: navchalnyi posibnyk* [The Criminal Procedure Process of Ukraine: a manual]. Kyiv: FOP O.S. Lipkan, 2013. 488 s.

9. Pro praktyku zastosuvannia sudamy Ukrainy zakonodavstva u spravakh pro zlochyny nepovnoletnikh: Postanova Plenumu Verkhovnoho Sudu Ukrainy vid 16 kvitnia 2004 r. № 5. [About the practice of applying the laws of Ukraine on juvenile delinquency by the courts of Ukraine: Resolution of the Plenum of the Supreme Court of Ukraine dated April 16, 2004 No. 5] Verkhovna Rada of Ukraine. URL: zakon.rada.gov.ua/laws/show/va005700-04.

10. Pro praktyku rozghliadu sudamy sprav pro zastosuvannia prymusovykh zakhodiv vykhovnoho kharakteru: Postanova Plenumu Verkhovnoho Sudu Ukrainy vid 15 travnia 2006 r. № 2. [On the practice of consideration by courts of cases on the application of compulsory measures of an educational nature: Resolution of the Plenum of the Supreme Court of Ukraine dated May 15, 2006 No. 2] Verkhovna Rada of Ukraine. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0002700-06>.

11. Savina T. A. *Prinuditel'nye mery vospitatel'nogo vozdejstviia v zakonodatel'stve nekotorykh stran Evrosoyuza* [Forced measures of educational influence in the legislation of some countries of the European Union]. *Voprosy yuvenal'noj yusticii*. 2015. № 2 (56). S. 16–20.

12. Sitkovskaya O. D. *Psikhologiya ugolovnoj otvetstvennosti* [Psychology of criminal responsibility]. Moskva: izd-vo NORMA. 1998. 285 s.

13. Spasovich V. D. *O teorii sudebno-ugolovnykh dokazatel'stv v soyazi s sudoustroystvom i sudoproizvodstvom: monografiia* [On the theory of forensic criminal evidence in connection with the judicial system and legal proceedings: monograph]. Moskva: LeksEst, 2001. 92 s.

Стаття надійшла до редакції 12.05.2019

Романюк В. В.,

кандидат юридических наук,

старший преподаватель кафедры уголовного процесса

и организации досудебного следствия

Харьковского национального университета внутренних дел,

(г. Харьков, Украина)

ПРОЦЕССУАЛЬНЫЙ АСПЕКТ ИЗУЧЕНИЯ ЛИЧНОСТИ НЕСОВЕРШЕННОЛЕТНЕГО В УГОЛОВНОМ ПРОИЗВОДСТВЕ В ОТНОШЕНИИ НЕСОВЕРШЕННОЛЕТНИХ

В статье проведено исследование, посвященное защите прав, свобод и законных интересов лиц, особую категорию которых составляют несовершеннолетние, совершившие преступление или общественно опасное деяние, предусмотренное законом Украины об уголовной ответственности.

Установлено, что такая деятельность является приоритетной задачей уголовного производства. Указанное обусловлено особой заботой и защитой этих лиц со стороны мирового сообщества, требует постоянного совершенствования национального законодательства и приведения его в соответствие с международными правовыми стандартами, а также разработок рекомендаций по совершенствованию уголовного процессуального законодательства для создания условий наилучшего обеспечения интересов ребенка в уголовном судопроизводстве.

Ключевые слова: несовершеннолетний, уголовное преступление, уголовное производство, обстоятельства, подлежащие установлению в уголовном производстве, доказывание, принудительные меры медицинского характера, принудительные меры воспитательного характера.

Romaniuk V.,

senior lecturer of the department of criminal procedure
and organization of pretrial investigation,
Kharkiv national university of internal affairs,
candidate of law
(Kharkov, Ukraine)

THE PROCEDURAL ASPECT OF STUDYING A MINOR'S PERSONALITY WITHIN CRIMINAL PROCEEDINGS RELATED TO JUVENILES

The article is devoted to the protection of the rights, freedoms and legal interests of persons, a special category of which are minors who have committed a crime or a socially dangerous act provided for by the law of Ukraine on criminal liability. It has been established that such activity is a priority task of criminal proceedings. Criminal proceedings against minors who have committed a crime or a socially dangerous act, having their own specifics, is an independent form of production in the criminal proceedings of Ukraine, which is provided by a separate section and the head of the Criminal Procedural Code of Ukraine. Observance of international standards for the protection of minors' rights is a necessary component for the recognition of the legal system of Ukraine in accordance with international standards in the field of the protection of human rights, freedoms and legitimate interests.

The content of criminal proceedings is disclosed through its elements, which include the collection (consolidation) of evidence, verification, evaluation and, as a result, the adoption of procedural decisions. At the same time, the clarification of the data on the identity of the minor facilitates the adoption of a lawful and fair decision by the court, which, in turn, contributes to the effective performance of the tasks of the criminal proceedings. This is due to the special care and protection of minors by the international community, requires constant improvement of the national legislation and its alignment with international legal standards, as well as the development of recommendations for improving the criminal procedural law to create conditions for the best interests of the child in criminal proceedings.

Key words: minor, criminal offense, criminal proceedings, circumstances to be established in criminal proceedings, proof, compulsory medical measures, compulsory educational mea.